

Bir Entelektüel Müşrik: Nadr b. el-Hâris el-Abderî ve Mücadelesi

Feyza Betül KÖSE*

Özet: Hicret öncesi dönemde Mekkeli müşriklerin İslâm'la mücadeleleri, kendi imkân ve yetenekleri doğrultusunda olmuştur. Mekkeliler içerisinde Nadr b. el-Hâris, entelektüel birikimi ve faaliyetleri ile alışılmışın dışında bir isim olarak ön plana çıkmaktadır. Topluma yön veren bir konumda bulunan Nadr, özellikle Mekke dışında edindiği çeşitli bilgi ve becerileri şehre taşıyarak mücadeleye farklı boyutlar kazandırmıştır. Nadr'ın bu yönlerinin tanınması, Mekkelilerin İslâm'a karşı tutumlarının da türlü yönleri ile bilinmesine ve bu tutumların çeşitliliğini görmeye imkân sağlayacaktır. Bu çalışmada Mekkeli müşrik toplumun önde gelen isimlerinden Nadr b. el-Hâris'in Hz. Peygamber ve Müslümanlara yönelik faaliyetleri çeşitli boyutları ile ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mekke, müşrik, kıssa, cahiliye, Kureyş.

An Intellectual Pagan: Nadr bin al-Harith al-Abdari and His Struggle

Abstract: In the pre-Hegira period, the struggle of the Meccan pagans with Islam has been in the direction of their own possibilities and capabilities. Among Meccans, Nadr b. al-Harith, with his intellectual accumulation and activities, stands out as an unusual name. Nadr, who is also in a position that gives direction to the society, has brought different dimensions to the struggle by carrying knowledges and skills he has acquired, especially from outside of Mecca. Recognition of these aspects of Nadr will allow to see the various aspects of the Meccans' attitudes towards Islam and to see the diversity of these attitudes. In this study, Nadr b. al-Harith's activities towards the Prophet Muhammad and Muslims will be dealt with in various dimensions.

Keywords: Mecca, pagan, narration, jahiliyyah, Quraysh.

* Dr. Öğr. Üyesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Siyer-i Nebi ve İslâm Tarihi Ana Bilim Dalı, feyzabetulkose@ksu.edu.tr.

Giriş

Nadr b. el-Hâris, Kureyş'in Abdumenâfoğulları koluna mensuptur. Kaynaklarımızda nesebi, Nadr b. el-Hâris b. Alkame b. Kelede b. Abdimenâf b. Abdiddâr b. Kusayy olarak yer almaktadır.¹

Nadr b. el-Hâris'in babası Hâris hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Cahiliye döneminden Muâviye b. Ebî Süfyân'ın hilâfetinin ortalarına kadar² yaşamış olan ve Arapların tabibi olarak bilinen Hâris b. Kelede, bazı kaynaklarımızda Nadr'ın babası gösterilmektedir. Bu kaynaklarda Nadr b. el-Hâris'in, babasından tıp ve diğer alanlarda eğitim aldığı, tıpkı babası gibi hekim olduğu kaydedilmektedir.³ Hatta Diyanet İslâm Ansiklopedisi Hâris b. Kelede maddesinin yazarı Köşe, ilgili maddede Hâris b. Kelede es-Sekâfî'nin Nadr'ın dışındaki üç oğlu olan Nafi, Nudayr ve Hâris'in meşhur sahabe olduklarını kaydetmektedir⁴ ki aslında bu üç isimden Nudayr ve Hâris, Hâris es-Sekâfî'nin değil Hâris b. Alkame b. Kelede el-Kuraşî'nin oğullarıdır.⁵ İbn Kuteybe ise tabip Hâris b. Kelede'nin çocuğu olmadığını ve soyunun devam etmediğini nakleder.⁶ Ancak Nadr'ın babası olarak gösterilen Hâris b. Kelede'nin nesebi Hâris b. Kelede b. Amr b. İlac (asıl ismi Umeyr) b. Ebî Seleme b. Gıyere b. Avf b. Sakîf'tir.⁷ Buna göre Nadr b. el-Hâris'in babası olan Hâris b. Alkame b. Kelede b. Abdimenâf ile

¹ İbn Hazm, , Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelûsî (456/1064), *Cemheretu Ensâbi'l-Arab*, thk: Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Maârif, Kahire tz., 126. Nadr b. el-Hâris b. Alkame b. Kelede b. Abdimenâf olarak da geçmektedir. Bkz., Mesûdî, Ebû Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali (346/957), *Murûcu'z-Zeheb ve Meâdinu'l-Cevher*, I-IV, thk: Afif Nâyif, Dâru Sâdır, Beyrut 2010, III, 366.

² İslâm'ın zuhûrundan önce öldüğüne dair de bilgi mevcuttur. Bkz., İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti Sahâbe*, I-VIII, thk, tlk: Ali Muhammed el-Muavviz-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, I, 596.

³ İbn Ebî Üseybia, Ahmed b. Kâsım b. Halîfe (668/1270), *Uyûnu'l-Enbâ fi Tabakâti'l-Etubbâ*, thk: Nizâr Rıza, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut, tz.,167; Âlûsî, Mahmûd Sükrü el-Bağdâdî (1270/1853), *Bülûğu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, I-III, tsh: Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut tz., III, 335; Köşe, Abdullah, "Hâris b. Kelede", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 199.

⁴ Köşe, XVI, 199.

⁵ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni' el-Hâşimî el-Basrî (230/845), *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, thk: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 2012, VI, 65-66; Zübeyrî, Ebû Abdillâh Musab b. Abdillâh b. el-Musa (236/850), *Kitâbu Nesebi Kureyş*, nşr, tsh, tlk: E. Levi Provençal, Dâru'l-Meârif, Kahire tz., 255; İbn Hazm, *Cemhere*, 126; *Cevâmiu's-Sîre*, thk: İhsan Abbas, Dâru'l-Meârif, Mısır 1900, 246.

⁶ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dineverî (276/889), *el-Meârif*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2011, 288.

⁷ Bkz., İbn Sa'd, VIII, 67-68; İbn Hazm, *Cemhere*, 268.

tabip olan Hâris'in şecereleri aynı değildir. Neseplerindeki Kelede isminden dolayı olduğunu düşündüğümüz bu karışıklık sonraki dönem çalışmalarının bir kısmında da devam etmiştir.⁸

Doğum tarihi ile ilgili bir bilgiye rastlayamadığımız Nadr, Esed b. Amr b. Temîmoğullarından olan Zeyneb bnt. en-Nebbâş b. Zürâre ile evliydi.⁹ Kendisinin Zeyneb dışında başka bir eşi olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Nadr'ın bu evlilikten olan oğlu Firâs Müslüman olmuş, Habeşistan hicretine katılanlar arasında yer almış ve Yermük'te şehit olmuştur.¹⁰ Onun Atâ' adlı bir oğlunun olduğu da bazı kaynaklarda yer almaktadır.¹¹ İbn Ebî Hayseme (279/892-93) ise Nadr'ın Mürtefi' ismindeki bir başka oğlundan da bahsetmekle¹² birlikte Mürtefi' ve Atâ' genelde Nadr'ın değil kardeşi Nudayr'ın oğlu olarak zikredilmektedir.¹³

Nadr b. el-Hâris'in kardeşi Hâris b. el-Hâris b. Kelede'nin ilk Habeşistan muhacirlerinden olduğuna dair rivâyet bulunmaktadır.¹⁴ Huneyn'de Müslüman

⁸ Nadr b. el-Hâris maddesinin yazarı İrfan Aycan da herhangi bir ayrıntı vermemekle birlikte bu yanlışlığa temas etmektedir. Bkz., Aycan, İrfan, "Nadr b. Hâris", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 280.

⁹ İbn Sa'd, IV, 114.

¹⁰ İbn İshâk, Muhammed İshâk b. Yesâr (151/768), *Sîretu İbn İshâk*, thk: Muhammed Hamidullah, Matbaatu Muhammed el-Hâmis, Fas 1976, 206; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk: Mustafa es-Sakkâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhâfız Şelebi, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk 2005, 289; İbn Sa'd, IV, 114; İbn Hazm, *Cemhere*, 126; *Cevâmiu's-Sîre*, 59; İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. Hibbetillah b. Abdillâh (571/1175), *Târîhu Medîneti Dimeşk*, thk: Ebû Saîd Ömer b. Ğarâme el-Amrâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995-1999, XLVIII, 247; Zehebi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXIII, thk: Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985, III, 113; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureyşî (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XXI, thk: Abdullâh b. Abdi'l-Muhsin et-Türkî, Dâru'l-Hicr, İmbâbe 1997, IV, 170.

¹¹ Ebu Nuaym el-İsfehânî, Ahmed b. Abdullâh b. İshak (403/1038), *Ma'rîfetu's-Sahâbe*, I-VII, thk: Âdil b. Yusuf, Dâru'l-Vatan, Riyad 1998, IV, 2211; İbnu'l-Esîr, IV, 39.

¹² İbn Ebî Hayseme, Ebû Bekr Ahmed b. Ebî Hayseme Zühayr b. Harb (279/892-93), *et-Târîhu'l-Kebîr –Târîhu İbn Ebî Hayseme–*, I-IV, thk: Salâh b. Fethi Helel, Fâruku'l-Hadîse, Kahire 2006, I, 226.

¹³ İbn Sa'd, VIII, 10; Zübeyrî, 256; İbn Hazm, *Cemhere*, 126; İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber el-Kurtubî (463/1071), *el-İstîâb fî Ma'rîfeti Ashâb*, I-IV, thk: Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1992, IV, 1525.

¹⁴ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 246.

olan ve Resulullah'ın kendisine Huneyn ganimetlerinden yüz deve verdiği bir diğer kardeşi Nudayr ise Yermük'te şehit olmuştur.¹⁵

Bazı kaynaklarda kız kardeşi olarak ismi geçen Kuteyle,¹⁶ Zübeyrî'nin *Kitâbu Nesebi Kureyş'*in de Nadr b. el-Hâris'in kızı olarak yer almaktadır.¹⁷

Nadr'ın tüccar olduğu, ticaret amacıyla sık sık Mekke dışına özellikle kuzeye, Bizans ve İran topraklarına gittiği, buralarda ticarî faaliyetlerinin yanı sıra edebiyat ve musikî ile de ilgilendiği ve öğrendiklerini Mekke'ye taşıdığı bilinmektedir.

Hz. Peygamber'in Çağrısına Tepkisi

Kaynaklarımız, Nadr b. el-Hâris'in Resulullah ve Müslümanlara en fazla düşmanlık eden isimler arasında olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁸ Rivâyetlere yansıdığı kadarıyla Nadr'ın Müslümanlara olan düşmanlığı, işkence etmekten çok bilgi birikimini, anlattığı hikâyeleri, hitâbet gücünü, iknâ kabiliyetini kullanmak ve bunlar aracılığıyla tuzak kurmak şeklinde kendisini göstermekteydi. "Nadr b. el-Hâris Kureyş'in şeytanlarındandı"¹⁹ ifadesi de onun bu yönüne işaret etmektedir. Nitekim pek çok rivâyette Mekkeli önde gelen müşriklerin; aileleri, kabileleri ve kölelerinden Müslüman olanlara karşı işkence ettikleri bilgisi yer alırken, Nadr hakkında bu tür bir rivâyet bulunmamaktadır.

Nadr, sahip olduğu entelektüel kimliği nedeniyle Kureyş'in İslâm ve Hz. Peygamber hakkındaki sorularına muhatap oluyordu. En'âm Suresi 25. ayette geçen *منهم من يستمع اليك* ifadesinde Vahidî, Kur'an'ı dinleyenler arasında Nadr'ın da olduğunu belirterek şunları söyler: Orada bulunan diğerleri Nadr'a, "Ey Kuteyle'nin babası, Muhammed ne diyor?" diye sordukların da o, "Kâbe'yi, Beyt'i

¹⁵ Vâkidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbu'l-Meğâzi*, I-III, thk: Marsden Jones, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut 1989, III, 945; Zübeyrî, 255; İbn Sa'd, VIII, 110; İbn Abdilber, IV, 1525-1526; İbn Asâkir, LXII, 103,105; bkz., Watt, W. Montgomery, *Hz. Muhammed Medine'de*, çev: Süleyman Kalkan, Kuramer Yay., İstanbul 2016, 56-57.

¹⁶ İbn Hişâm, 636; Zübeyrî, 255; İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed (327/939), *Kitâbu'l-Ikdi'l-Ferîd*, I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1404, VI, 128; İbn Kesîr, V, 189.

¹⁷ Zübeyrî, 255.

¹⁸ İbn İshâk, 182; İbn Hişâm, 269; Zübeyrî, 255; Belâzurî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (279/892), *Ensâbu'l-Eşrâf*, I-VII, thk: Muhammed Muhammed Tâmir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011, I, 123; Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-Beyân an Tevîli'l-Kur'ân*, I-XXIV, thk: Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2000, XIX, 238; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 52; İbnü'l-Esîr, I, 594.

¹⁹ İbn İshâk, 182; İbn Hişâm, 269; Taberî, *Tefsîr*, XIX, 238.

yapana kalem ederim ki ne diyor bilmem, ancak dilini oynatıyor. Ve benim geçmiş asırlardan size anlattığım gibi öncekilerin masallarını anlatıyor” der.²⁰ Mukâtil, yine En’âm Sûresi 25. âyette geçen “*esâtiru’l-evvelîn*”i Rüstem ve İsfendiyyar hikâyeleri olarak tefsir eder ve bu âyette “*inkâr edenler*” olarak nitelenenin de Nadr b. el-Hâris olduğunu belirtir.²¹ İbn İshâk ve İbn Hişâm, Kur’ân’ın içinde “*esâtir*” geçen her âyetinin Nadr hakkında nâzil olduğu kanaatindedirler.²² Zira Nadr, Kur’ân ayetlerini işittiğinde veya kendisine onlar hakkında sorular sorulduğunda, “Biz bunları çok duyduk; istesek biz de buna benzer sözler pekâlâ söyleyebiliriz. Hem sonra bu Kur’ân geçmiş nesillere ait masallardan başka bir şey değildir” demektedir. Tüccar olarak daha çok Hıristiyanların yaşadıkları Hire’ye sık sık yaptığı ziyaretlerde dinlediği hikâye ve manzûmeler üzerinden sahip olduğu edebî kültürü nedeniyle de insanları etkilemekteydi.²³

Nadr’ın, Hz. Peygamber’in oturduğu meclisleri takip ettiği, onun ayrılmasından sonra gelerek, “Vallahi ey Kureyşliler! Ben ondan daha güzel konuşuyorum. Bana gelin, ben size onun sözünden daha güzelini aktarırım” dediği ve gittiği ülkelerde öğrendiği hikâyeleri anlatarak akabinde, “Neden Muhammed benden daha güzel haber verici olsun?” sorusunu yönelttiği rivâyet edilmektedir.²⁴ Hatta “Yakında Allah’ın inzâl ettiğinin mislini inzâl edeceğim”²⁵ diyenin de Nadr olduğu nakledilmektedir.²⁶ En’âm Sûresi 4. âyette yer alan her ne zaman bir âyet gelse onu yalanlayan, Allah’tan gelmediğini söyleyerek onunla alay eden Mekke kâfirleri arasında Nadr b. el-Hâris’in de olduğu zikredilmiştir.²⁷ Ayrıca Nadr’ın, “*Hal böyle iken insanlardan öyleleri vardır ki, bilgisi olmaksızın Allah hakkında tartışır*

²⁰ Vâhidî, Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed (468/1076), *Esbâb-ı Nuzûlü’l-Kur’ân*, thk: Kemal Besyûnî Zeğlûl, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1991, 217; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, I-X, sad: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli vd., Azim Yay., İstanbul tz., III, 405-406.

²¹ Mukâtil b. Süleymân (150/767), *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, I-V, thk: Abdullah Mahmud, Dâru İhyâi’t-Turâs, Beyrut 1423, I, 555.

²² İbn İshâk, 182; İbn Hişâm, 269.

²³ Mukâtil, II, 112; Taberî, *Tefsîr*, XIII, 503-504; Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâluddîn es-Suyûtî (911/1505), *Dürrü’l-Mensûr*, I-VIII, Dâru’l-Fikr, Beyrut, tz., IV, 54.

²⁴ İbn İshâk, 182; İbn Hişâm, 269; Taberî, *Tefsîr*, XIX, 238.

²⁵ 6/En’am, 93.

²⁶ İbn İshâk, 182; İbn Hişâm, 269.

²⁷ Mukâtil, I, 550.

ve her âsi şeytanın peşine takılır"²⁸ âyetinde kastedilen şahıs olduğu tefsir kaynaklarımızda yer almaktadır.²⁹

Resulullah ile Nadr'ın aynı mecliste karşı karşıya gelerek tartıştıkları da vâkîdir. Rivâyete göre bu tartışmaların birinde Resulullah, konuşmasına itiraz eden Nadr'ı susturmuş ve ona "Siz de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduklarınız da hiç şüphesiz ki cehennem odunusunuz...."³⁰ meâlindeki ayeti okumuştur.³¹ Bir başka karşılaşmalarında da Nadr, Hz. Peygamber'e, "Kureyş'in musibette öleceğini iddia etmişsin" demiş, Hz. Peygamber de, "Evet, sen de onlardansın" şeklinde cevap vermişti. Bunun üzerine "Kendi ecellerinin yaklaşmış olabileceği hususunda hiç kafa yormadılar mı?"³² âyetinin nâzil olduğu rivâyet edilmektedir.³³ Yine Hz. Peygamber'e, "Dünya ne zaman sonlanacak" diye sorduğunda da, "Ne zaman gelip çatacak?" diye sana kıyamet saatini sorarlar. De ki: 'Onun hakkındaki bilgi sadece Rabbin katındadır. Vakti geldiğinde onu açığa çıkaracak olan ancak Allah'tır. O (kıyamet), göklere de yere de ağır gelecektir! Sizi ansızın yakalayacaktır! Sanki sen onu biliyor musun gibi sana soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah katındadır, fakat insanların çoğu

²⁸ 22/Hacc, 3.

²⁹ Taberî, *Tefsîr*, XVIII, 566; Suyûtî, *Dürri'l-Mensûr*, VI, 8. Râzî de İbn Abbas'ın, bu âyetin Nadr hakkında indiği görüşünde olduğunu kaydetmektedir. Bkz., Râzî, Fahrüddin, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXIII, çev: Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Cafer Sadık Doğru, Akçağ Yay., Ankara 1993, XVI, 261.

³⁰ 21/Enbiyâ, 98.

³¹ İbn Hişâm, 316; Taberî, *Tefsîr*, XVIII, 539; İbn Kesîr, IV, 218. Bu olayın devamına dair İbn Hişâm şunları nakletmektedir: Sonra Nebî kalktı. Abdullah b. ez-Zibarî es-Sehmî geldi ve oturdu. Velîd b. el-Muğîre ona, "Vallahi Nadr b. el-Hâris, İbn Abdilmuttalib'e cevap veremedi az önce. Muhammed biz ve taptığımız bu ilahlarımızın cehennemde olduğunu iddia etti" dedi. Abdullah b. ez-Zibarî, "Allah'a yemin ederim ki, onu bulsam onunla tartışırdım. Muhammed'e sorun bakalım, Allah'tan başkalarına tapan herkes taptığıyla beraber cehennemde miymiş? Biz meleklere tapıyoruz, Yahudiler Üzeyr'e, Hıristiyanlar İsa b. Meryem'e tapıyorlar" dedi. Bu, Velîd'in ve mecliste bulunanların hoşuna gitti. Onun delil getirdiğini ve tartışacağını düşündüler. Bu ve İbnü'z-Zibarî'nin sözü Nebî'ye zikredildi. Resulullah, "Şüphesiz her kim Allah'tan başka kendisine tapılmasını istiyorsa, tapanlarıyla beraber cehennemdedir. Onlar ancak şeytanlara ve kendilerine ibadete çağıranlara tapıyorlar" dedi. Bunun üzerine Allah; 'Daha önce bizden en güzel sonucun vaadini almış olanlara gelince, işte onlar cehennemden uzak tutulurlar. Onlar cehennemden uğultusunu işitmezler, canlarının istediği nimetler içinde ebedî olarak kalırlar.' (Enbiyâ, 101-102) indirdi. İbn Hişâm, I, 359. Ayrıca bkz., İbn Kesîr, IV, 218.

³² 7/Araf, 185.

³³ Belâzurî, *Ensâb*, I, 123-124.

bunu bilmezler"³⁴ âyeti inmiştir.³⁵ Bu karşılaşmalarda Nadr, Hz. Peygamber'in getirdiklerini alaya da almaktadır. Özellikle kıyamet ve azap Nadr'ın dalga geçerek Hz. Peygamber'den istekte bulunduğu konuların başında gelmektedir ki, "Hattırla, bir de şöyle diyorlardı: Allahum! Eğer bu kitap senin katından gelmiş bir hakikat ise gökten üzerimize taş yağdır veya bize acı veren bir azap gönder!"³⁶ "Onlar, (alaycı bir tavırla), "Rabbimiz! Hesap gününden önce payımıza düşen azabı hemen şimdi ver!" dediler"³⁷ âyetlerinin Nadr'ın bu alay edişleri ile ilgili olduğu rivâyet edilmektedir.³⁸ Onun, "Ey Allahum! Eğer bu, senin katından bir hak ise bize semadan taş yağdır" demesi üzerine "Vâki olacak azabı istedi"³⁹ âyetinin nâzil olduğu belirtilmektedir.⁴⁰ Nadr'ın bu tutumuna dair inen bir başka âyet ise "Azabımıza acele mi ediyorlar" âyetidir.⁴¹ Yâsîn Sûresi 78. âyetin nüzûlüne sebep olarak gösterilen, çürümüş kemikleri alıp ufalayıp üfleyerek, "Bunu kim diriltecek ey Muhammed?" diye sorulması hadisesinde soruyu soran müşrikin genellikle Ümeyye b. Halef olduğu rivâyet edilmekle birlikte onun Nadr olduğu şeklindeki rivâyet de kaynaklarımızda yer almaktadır.⁴² Hakeza En'am Suresi 94. âyetin, "Lât ve Uzza kıyamet günü bizim şefaathçilerimizdir" diyen Nadr b. el-Hâris hakkında nâzil olduğu da rivâyet edilmektedir.⁴³ Sadece kıyamet ve azap değil melekler gibi farklı konuların da Nadr ve arkadaşları tarafından İslâmiyet ile alay edilme vesileleri olarak kullandığı ve "Ona bir melek indirilseydi ya!" dediler. Eğer biz bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine mühlet verilmezdi"⁴⁴ meâlindeki âyetin de Nadr, Abdullah b. Ümeyye b. Muğîre ve Nevfel b. Huveylid'in bu tür tavırları üzerine nâzil olduğu kaydedilmektedir.⁴⁵

Nadr b. el-Hâris'in, Hz. Peygamber'in İslâmiyet'i tebliğini geçici ve üstesinden kolay gelebilecekleri bir mesele olarak görmediği anlaşılmaktadır. Ku-

³⁴ 7/A'râf, 187.

³⁵ Belâzurî, *Ensâb*, I, 124.

³⁶ 8/Enfâl, 32.

³⁷ 38/Sa'd, 16.

³⁸ Vâkıdî, I, 133; Belâzurî, *Ensâb*, I, 124; Taberî, *Tefsîr*, XIII, 505; Vâhîdî, 239; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, IV, 55.

³⁹ 70/Meâric, 1.

⁴⁰ Vâhîdî, 466; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, VII, 277.

⁴¹ 26/Şuarâ, 204.

⁴² Belâzurî, *Ensâb*, I, 126.

⁴³ Taberî, *Tefsîr*, XI, 547; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, III, 323.

⁴⁴ 6/Enâm, 8.

⁴⁵ Mukâtil, I, 550.

reys'in Hz. Peygamber için söylediği sihirbaz, kâhin, şair, mecnûn gibi tanımlamaları kabul etmeyen Nadr, olayın daha büyük boyutları olduğunu ifade etmişti.⁴⁶ Bu da olayları daha derinlemesine analiz ettiğini göstermektedir.

Mekkelilerin Müslüman olmalarını engellemek için farklı yollara başvurduğu görülen Nadr'ın, herhangi birinin Müslüman olacağını işittiği zaman onu, satın aldığı şarkıcı cariyesine götürerek, cariyesinden bu kişiyi yedirip içirmesini, ona şarkılar söylemesini istediği, sonra da bu hayatın Hz. Peygamber'in davet ettiği dinden, namazdan daha iyi olduğunu söylediği nakledilmektedir.⁴⁷ Onun gerek Hire'den satın aldığı şarkıcı cariyeleri gerekse yine burada kendisinin öğrendiği hikâye ve meselleri aracılığıyla insanları İslâm'a karşı kıskırtma ve ondan uzaklaştırma faaliyetleri nedeniyle "*İnsanlar arasında öyleleri vardır ki bilgisizlik yüzünden başkalarını Allah yolundan saptırmak ve o yolu eğlence vesilesi kılmak için eğlendirici sözleri alıp kullanırlar; işte bunları alçaltıcı bir azap bekliyor*"⁴⁸ âyetinin nâzil olduğu kaydedilmektedir.⁴⁹

Belâzurî'de yer alan bir not, Nadr'ın, Hz. Peygamber'in Esved b. el-Muttalib'in kölesi olan bir hibr⁵⁰ ve Şeybe b. Rebîa'nın kölesi Âddâs –ki onun Utbe b. Rebîa'nın kölesi olduğu da kaydedilmektedir– ve daha başkaları gibi Mekke'deki Ehl-i Kitâp kölelerden Kur'an'ın içeriğinde yardım aldığını iddia ettiğini ve bunun üzerine de "*Hiç kuşkusuz, 'Kesin olarak bunları ona bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Oysa ona öğretiyor dedikleri kişinin dili yabancıdır, bunun dili ise açık seçik Arapça'dır*"⁵¹ ve "*İnkâr edenler, 'Bu Kur'an, onun uydurduğu, birilerinin de bu konuda kendisine yardım ettiği bir düzmecedendir ibarettir' dediler; böylece onlar açık bir haksızlık ve iftirada bulunmuş oldular. Yine dediler ki: 'Bunlar, onun başkalarına yazdırdığı, sabah akşam kendisine okunan eskilerin masallarıdır!'*"⁵² âyetlerinin nâzil olduğunu bildirmektedir.⁵³

Nadr'ın Hz. Peygamber ve Müslümanlar aleyhine düzenlenen toplantılarda bulunan isimlerden biri olduğu da dikkati çekmektedir. Örneğin Kureyş ileri gelenlerinin Kâbe'nin arkasında toplanıp, "Muhammed'e adam gönderin,

⁴⁶ İbn İshâk, 181-182; İbn Hişâm, 269.

⁴⁷ Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, VI, 504; Yazır, VI, 268; bkz., Kılıç, Mustafa, "İslâm Kültür Tarihinde Mûsiki: Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar", *Ankara Üniv. İFD*, 1989, XXXI, 400.

⁴⁸ 31/Lokmân, 6.

⁴⁹ Belâzurî, *Ensâb*, I, 124.

⁵⁰ Yahudi din bilgini.

⁵¹ 16/Nahl, 103.

⁵² 25/Furkân, 4-5

⁵³ Belâzurî, *Ensâb*, I, 124.

onunla konuşun, çokça tartışın; böylece kusurlarını ortaya koyarsınız” dedikleri ve Hz. Peygamber’e kral olması, tedavi ettirilmesi gibi tekliflerin yapılmasına karar verdikleri toplantıda Nadr’ın da bulunduğu rivâyetlerden anlaşılmaktadır.⁵⁴ Ayrıca kendisi, müşriklerin hicret öncesinde Dâru’n-Nedve’de Hz. Peygamber’in durumunu görüşmek için yaptıkları toplantıya katılmıştır.⁵⁵ Bu tür rivâyetler, Nadr b. el-Hâris’in, İslâm’ın amansız düşmanlarından birisi olmasının yanında Mekke toplumunun önderlerinden biri olduğuna da işaret etmektedir.

Nadr b. el-Hâris, Bedir’de de aktif rol oynamıştır. Henüz işin başında Kureys’ten bazı isimler Bedir’e katılmak istemeyip birbirleriyle görüşmeler yaptıklarında Ebû Cehil onları korkaklıkla itham ederek susturmuş, Nadr b. el-Hâris ve Ukbe b. Ebî Muayt da, “Yola çıkın, bu yaptığınız kadınların işidir” diyerek Ebû Cehil’e destek olmuşlardı.⁵⁶ Hazırlık aşamasından başlayarak savaşın tüm süreçlerinde müşrik ordusunun ihtiyaçlarını karşılayanlardan biri olan Nadr b. el-Hâris,⁵⁷ savaş sırasında da ordunun sancaklarından birini taşımayı üstlenmişti.⁵⁸

Tüm bu faaliyetleriyle Nadr, Hz. Peygamber ve Müslümanlara düşmanlıkta Kureys’in önde gelen, karar merciinde olan, işkence gibi basit sonuç alma girişimleri yerine akıl gerektiren daha nitelikli çözüm teklifleri sunan ve bizatihi uygulayan bir isim olarak görünmektedir. Onun entelektüel kişiliğinin bir başka yansıması da, Hire’de bulunan Kisra’ya elçi olarak gönderilmiş olmasıdır.⁵⁹

Yahudilerle Görüşmesi

Nadr b. el-Hâris’in Yahudi ve Hıristiyanlarla sık sık görüşüyor olmasının yanı sıra sahip olduğu entelektüel yönü Kureys’in onu Hz. Peygamber ile ilgili fikir almak üzere Medine’deki Yahudi ahbârına göndermesinin sebebinin teşkil etmiştir. Dolayısıyla bu iş için özellikle seçilmiştir. Pek çok kaynakta yer alan rivâyete göre Kureys, Ukbe b. Ebî Muayt ile birlikte Nadr’ı, kitap ehli olan Yahudilere göndererek peygamber inancı ve tarihi bulunan bu kimselerden Hz. Peygamber’in durumunu sormalarını istemişti. Medine’de gerçekleşen görüşmede

⁵⁴ İbn İshâk, 178.

⁵⁵ İbn Hişâm, 414; Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu’t Taberî*, I-XI, thk., Dâru’t-Turâs, Beyrut 1387, II, 370.

⁵⁶ Vâkıdî, I, 37.

⁵⁷ İbn Kuteybe, 154.

⁵⁸ Vâkıdî, I, 58; İbn Hişâm, 543.

⁵⁹ Mesûdî, III, 366.

⁶⁰ Belâzurî, *Ensâb*, I, 123; İbnü’l-Esîr, I, 594.

Yahudilerin bu iki isme yanıtı, “Size söyleyeceğimiz üç şeyi ona sorun. Eğer onları size haber verirse o gönderilmiş bir peygamberdir. Eğer cevap vermezse yalancı biridir” şeklinde olmuş ve Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn ve ruh hakkında Resulullah’a sorular sormalarını istemişlerdi. Mekke’ye döndüklerinde bu konuşmaları aktaran Nadr ve Ukbe, getirdikleri soruları, “Muhammed ile aranızı fasil edecek şey” olarak nitelendirmişlerdi.⁶¹

Bu görüşmenin akabinde Nadr b. el-Hâris, Ukbe b. Ebî Muayt ve Ebû Cehil Resulullah’a gelerek, “Kur’ân’ın Allah katından ise bizim için atalarımızı diriltsin, yurdumuzu bizim için genişletsin ve şu dağları bizden açsın, Mekke üzerimize dar. Veya bizim için Safâ’yı altın yapsın, böylece yolculuklardan kurtuluruz. Şayet bunu yaparsan, sana inanırız” dedikleri, bu konuşmada hatibin Nadr olduğu ve bu hâdise üzerine Ra’d Sûresi 31 ve 32. âyetlerin⁶² nâzil olduğu belirtilmiştir.⁶³

Onun Yahudilerle olan görüşmeleri neticesinde kendilerine Peygamber ve kitap verilen Yahudiler gibi, Mekkelilere de bir Peygamber gönderilmesi durumunda, “Vallahi bize bir uyarıcı gelirse hidayete eren ümmetlerden biri oluruz” demesi üzerine, “Onlar kendilerine bir uyarıcı gelirse herhangi bir ümmetten daha fazla doğru yolu tutacaklarına dair var güçleriyle yemin etmişlerdi. Ama onlara uyarıcı gelince bu sadece (haktan) uzaklaşmalarını arttırdı”⁶⁴ âyetinin nâzil olduğu kaydedilmektedir.⁶⁵

Kanaatimizce bu görüşmede Nadr ve Ukbe sadece soru sormamışlar çeşitli uygulamalar hakkında da fikir almışlardı. Nitekim Hz. Peygamber dönemi Yahudilerinde boykot anlamına gelen “herem” uygulamaları hakkında bilgi veren Nuh Arslantaş’ın Nadr ve beraberindekilerin bu görüşme sırasında Medine Yahudilerinden boykot fikrini de alarak Mekke’ye taşımış olabilecekleri şeklindeki

⁶¹ İbn İshâk, 182-183; İbn Hişâm, 269-270; Belâzurî, *Ensâb*, I, 126; Taberî, *Tefsîr*, XVII, 592-593; İbn Kesîr, IV, 132; Suyûtî, *Dürrü’l-Mensûr*, III, 579; IV, 357.

⁶² Eğer gelmesi sebebiyle dağların yürütüldüğü veya yerin parçalandığı yahut ölülerin konuşturulduğu bir Kur’an olsaydı (yine inanmazlardı). Fakat bütün işler Allah’a aittir. Müminler hâlâ anlamadılar mı ki Allah dileseydi bütün insanları hidayete erdirirdi? Allah’ın vaadi gelinceye kadar yaptıklarından dolayı inkâr edenler ya kendileri felâkete uğrayıp duracaklar veya felâket onların yurtlarının yakınına inecektir. Allah, vaadinden asla dönmez. Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi; ancak ben inkâr edenleri bir süre serbest bıraktım, sonra da onları yakaladım. Görülsün işte azabım nasılmış?

⁶³ Belâzurî, *Ensâb*, I, 126.

⁶⁴ 35/Fâtır, 42.

⁶⁵ Belâzurî, *Ensâb*, I, 124.

yorumunu,⁶⁶ Nadr'ın Mekkeliler tarafından Hâşimoğullarına uygulanan boykot yazısını yazan isim olduğu⁶⁷ düşünüldüğünde kabul edilebilir olarak değerlendirilmekteyiz.

Getirdiği Hikâyeler

Tâcir olan Nadr'ın ticaret amacıyla, Arapların çok eski zamanlardan beri ilişkilerinin bulunduğu⁶⁸ Hire'ye sıkça geldiği bilinmektedir.⁶⁹ Onun, entelektüel yönü nedeniyle bu yolculuklarını sadece birer ticaret vesilesi olarak görmediği, gittiği yerlerde araştırmalar yaptığı, yeni bilgiler ve beceriler edindiği görülmektedir. Kaynaklar kendisinin burada İranlıların kitaplarını araştırdığını, bazılarını satın aldığını, İran edebiyatına ait İsfendiyar ve Rüstem efsaneleri ile Kisralara ait hikâyeleri öğrendiğini, Mekke'ye döndüğünde Kureys'e bunları anlattığını kaydetmektedir.⁷⁰ Bu kayıtlar her ne kadar açık bir şekilde ifade edilmese de Nadr'ın yabancı dil bildiğine de işaret etmektedir. İslâm'a açık davet sürecinin başlaması ile birlikte onun, "Muhammed size Âd ve Semûd hikâyeleri söylüyor, gelin ben size Rüstem'in, İsfendiyar'ın, Kisraların hikâyelerini anlatayım" diyerek bildiği hikâyeleri Kur'ân kıssalarına alternatif olarak sunduğu nakledilmektedir.⁷¹ Furkân Sûresi 5-6, Kalem Sûresi 15, Câsiye Sûresi 7-8 ve Lokman Sûresi 7. âyetlerin de bu hadiseler üzerine indiği rivâyet edilmektedir.⁷²

Esasen İslâm öncesi Arapları için gece sohbetlerinde tarihî hikâyeler anlatmak bir gelenektir. Karşılıklı konuşmalar şeklinde geçen bu toplantılar genellikle içkili ve eğlenceli olarak düzenlenir; şiir, kehânet, efsaneler, hikâyeler ve Eyyâmü'l-Arab sabaha kadar süren sohbetlerin konuları olurdu.⁷³ "Çünkü âyetle-

⁶⁶ Arslantaş, Nuh, *Hız. Muhammed Döneminde Yahudiler*, Kuramer Yay., İstanbul 2016, 337.

⁶⁷ İbn Hişâm, 309; İbn Kesîr, IV, 213.

⁶⁸ Belâzurî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (279/892), *Futûhu'l-Buldân*, Şirketu Tab'îl-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire 1901, 23.

⁶⁹ Taberî, *Tefsîr*, XIII, 503-504; Mesûdî, III, 366; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (458/1066), *Şuabu'l-İmân*, I-XIV, thk: Muhtar Ahmed en-Nedvî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003, VII, 166; İbnü'l-Esîr, I, 594; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, IV, 54; VI, 503.

⁷⁰ Vâhidî, 217; İbn Hişâm, 269; Taberî, *Tefsîr*, XIX, 238.

⁷¹ Beyhakî, VII, 166; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, VI, 503.

⁷² İbn Hişâm, I, 357.

⁷³ Taberî, *Tefsîr*, XVII, 83; İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut, 1414, IV, 377; Bozkurt, Nebi, "Müsâmere", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 75.

rim size okunurdu da siz buna karşı büyüklük taslayarak arkanızı döner, geceleyin toplanıp hezeyanlar savururdunuz”⁷⁴ âyeti ise Hz. Peygamber ve getirdiği mesajın bu toplantılarda konuşulduğunu göstermektedir⁷⁵ ki işte Nadr b. el-Hâris de diğer beldelerde öğrendiği hikâye ve efsaneleri burada anlatmakta ve Kur’ân kıssalarına kendince alternatif getirmektedir.

Rüstem⁷⁶ ve İsfendiyar⁷⁷ efsaneleri Firdevsî’nin Şehnâme’sinde⁷⁸ yer alan, Taberî’nin de *Târîh*’inde⁷⁹ yer verdiği anlatımlardır. Savaşlarda İran halkının yardımına koşması sebebiyle İran’ın en önemli millî kahramanlarından biri olan Rüstem’in hayatı, doğumundaki olağanüstülüklerden başlayarak ölümüne kadar pek çok ayrıntısı ile İran edebiyatında efsanevî formda yer almıştır.⁸⁰ İsfendiyar ise gerek Zerdüştlüğün İran’ın millî dini olmasına yaptığı katkılar gerekse savaşlardaki kahramanlıkları ile Rüstem gibi İran’ın millî bir kahramanı haline gelmiş ve “dünya pehlivanı” olarak nitelenmiştir.⁸¹

Her iki kahramanın hikâyeleri de savaş sahnelerinin yanı sıra pek çok olağanüstülükleri barındırmaları noktasında benzerlik göstermekte olup⁸² bu açıdan Eyyâmü’l-Arap anlatıları geleneğine sahip olan cahiliye Arapları arasında meraklı dinleyiciler buldukları kesindir.⁸³

⁷⁴ 23/Mü’minûn, 67.

⁷⁵ Mukâtil, III, 161; Taberî, *Tefsîr*, XVII, 80-85.

⁷⁶ Rüstem akıllılığı ve cesaretini birleştirerek İran’ın en ünlü milli kahramanı haline gelmiştir. Özellikle savaşlarda sıkıntıya düştükleri anlarda İran krallarının yardımına koşmuştur. Her defasında İran halkını büyük tehlikelerden kurtarmıştır. Korkmaz, 546-549; Yıldırım, 592. Rüstem’in doğumundan başlayarak yaşadığı pek çok olay Şehnâme’de yer almaktadır. Bkz., Firdevsî, *Şahnâme*, çev: Necati Lugal, Kabalcı Yay., İstanbul 2005, 213-823.

⁷⁷ İran tarihinde hak, adalet, lütuf ve kudret simgesi olarak bilinen efsanevî kahramanı olan İsfendiyar, İran mitolojisine ve ünlü İranlı şair Firdevsî tarafından kaleme alınan Şehnâme’de anlatılanlara göre İran’da İslâmiyet öncesi hanedanlarından Keyânilerin efsanevî hükümdarlarından Güştasb’ın en büyük oğludur. Adı, Pehlevî kaynaklarda Zerdüştlüğün güvenilir savunucusu ve lideri şeklinde geçerse de yazın alanında daha ziyade Rüstem-i Zâl ile savaşımları ile üne kavuşmuş ve trajik ölümüyle anıla gelmiştir. Korkmaz, Mehmet, *Zerdüşst Dini İran Mitolojisi*, Alter Yay., Ankara 2013, 485.

⁷⁸ Firdevsî, 213-823; Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2006, 425.

⁷⁹ Taberî, *Târîh*, I, 227 vd.

⁸⁰ Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar –Şahıslar Mitolojisi–*, Akçağ Yay., Ankara 2000, 247-258; Yıldırım, 592.

⁸¹ Yıldırım, 427; Korkmaz, 546.

⁸² Bkz., Yıldırım, 427-428, 592-596.

⁸³ Bkz., Yazır, III, 406; VI, 268.

Nadr'ın bu efsane ve hikâyeleri anlatımına Kur'ân kıssalarına tepkisi bağlamında yer veren kaynaklarımızdan, bu kıssaların nâzil olmasından önce de kendisinin bu tür anlatımlarda bulunup bulunmadığına dair bir bilgi edinmek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte Kur'ân kıssalarını ve dolayısıyla Hz. Peygamber'i muhatabı üzerinde etkisiz kılmak amacındaki Nadr'ın Müslümanlar tarafından tepki gördüğü ve kendisiyle tartışıldığı da gelen rivâyetler arasındadır. Bu tartışmaların birinde "Allah'tan kork Nadr! Muhammed hakkı söylüyor" diyen Osman b. Maz'ûn el-Cumahî 'ye, "Ben de hakkı söylüyorum" diyerek karşılık veren Nadr, Osman'ın "Muhammed 'Allah'tan başka ilah yoktur' diyor" şeklindeki sözleri üzerine kendisinin de Allah'tan başka ilah olmadığına iman etmekle birlikte meleklerin Allah'ın kızları olduğuna inandığını söylemiştir.⁸⁴ Nadr'ın bu ifadesini o anki tartışma ortamında verdiği bir karşılık olarak değerlendirmek gerektiği kanaatindeyiz. Zira onun, kendi inancıyla İslâm arasında sadece bu kadar bir fark gördüğünü söylemek mümkün değildir.

İbn Kuteybe ve Mesûdî'de yer alan bir rivâyet Nadr'ın, Hire'ye gerçekleştirdiği seyahatlerinde Mekke'ye sadece edebî anlatılar getirmediğini ortaya koymaktadır. Hire'de bazı müzik aletlerini çalarak şarkı söylemeyi de öğrenen Nadr, döndüğünde bunu Mekkelilere öğretmiş ve halk da şarkıcılar edinmeye başlamıştı.⁸⁵ Ayrıca onun Hıristiyanlara ait hurafeleri de taşıdığı kaydedilmiştir.⁸⁶ Ancak burada toplumda etkin ve çok yönlü bir insan olan Nadr'la ilgili abartılı anlatımların olduğu kanaatini taşımaktayız. Zira şarkı söyleme ve şarkıcılar edinmenin Nadr'dan önce Mekke'de olmadığını söylemek mümkün görünmemektedir.

Ölümü

Bedir'de Mikdâd tarafından esir alınan⁸⁷ ve esirler arasında iple bağlı olarak bulunan⁸⁸ Nadr'ın Medine'ye ulaşmadan önce öldürüldüğü konusunda hemfikir olan kaynaklar öldürüldüğü yer ve kim tarafından öldürüldüğü noktalarında ayrışmaktadır.

⁸⁴ Mukâtil'deki bir kayıt bu olay üzerine Zuhrûf Suresi'nin, "(Ey Muhammed!) De ki: "Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, ona kulluk edenlerin ilki ben olurum" meâlindeki 81. ayetin nâzil olduğunu bildirmektedir. Mukâtil, II, 112.

⁸⁵ İbn Kuteybe, 576; Mesûdî, III, 366.

⁸⁶ Belâzurî, *Ensâb*, I, 123.

⁸⁷ Vâkîdî, I, 106-107; Belâzurî, *Ensâb*, I, 126; İbnü'l-Esîr, I, 594.

⁸⁸ Vâkîdî, I, 134.

Nadr'ın öldürüldüğü yer olarak Safrâ⁸⁹ veya Üseyl⁹⁰ isimleri geçmektedir. Genellikle Hz. Ali tarafından öldürüldüğü bilgisi rivâyetlere⁹¹ hâkimdir. Bu işi bizzat Resulullah'ın yaptığına yer veren kaynaklar⁹² olmakla birlikte Hz. Ali ismi daha isabetli görünmektedir.

Resulullah, Nadr'ın öldürülmesini istediğinde Mikdâd'ın, "Ya Resulullah esirimi mi?" diye sorduğu, Resulullah'ın da, "O, Allah ve Resulü hakkında konuşandı" diyerek "Kendilerine âyetlerimiz okunduğunda, 'Duyduk duyduk! İstesek elbette bunun benzerini biz de söyleriz, bu eskilerin masallarından başka bir şey değil' dediler"⁹³ âyetini okuduktan sonra onu öldürttüğü rivâyet edilmektedir.⁹⁴

Nadr'ın öldürülüşü en teferruatlı biçimde Vâkıdî'nin Meğâzî'sinde yer almaktadır: Buna göre esirler Hz. Peygamber'e arz edildiğinde Nadr, Hz. Peygamber'in kendisine uzun bir süre bakışından öldürüleceğini anlamış ve akrabası olan Mus'ab, b. Umeyr'den, kendisi için aracı olmasını talep etmişti. Mus'ab'ın, Kur'ân ve Hz. Peygamber hakkında söylediklerini Nadr'a hatırlatması üzerine Nadr, ısrarını sürdürmüş ve diğer esirlerle aynı muameleye tâbi tutulmak istediğini söylemişti. Şayet Mus'ab Kureyş tarafından esir edilseydi onun öldürülmesi için elinden geleni yapacağını belirten Nadr'a Mus'ab'ın cevabı, İslâm'ın, aralarındaki bağı kaldırmış olduğu şekildeydi. Bu konuşmanın ardından Nadr, Mikdâd tarafından Hz. Peygamber'e teslim edilmiş, o da Mikdâd'a dua ettikten sonra Hz. Ali'ye Nadr'ı öldürmesini emretmişti. Bunun üzerine Nadr, Üseyl mevkiinde kılıçla infaz edilmişti.⁹⁵

Böylelikle diğer Kureyşlilerden farklı olarak Müslümanlara eziyetlerini fiziksel şiddet ve hakaretin ötesine taşıyarak sahip olduğu bilgi birikimini İslâm ve Hz. Peygamber ile mücadele için kullanan ve hakkında pek çok âyetin nâzil olduğu Nadr'ın sonu kendi kabilesinden alınan diğer esirlerden farklı olmuş, Bedir esirlerine uygulanan fidye, karşılıksız salıverme, okuma yazma öğreterek serbest bırakmanın hiçbiri kendisine uygulanmayarak öldürülmüştür.

⁸⁹ İbn Hişâm, 542, 596; İbn Sa'd, VIII, 10; Zübeyrî, 255; Taberî, *Târîh*, II, 459; İbn Hazm, *Cemhere*, 126; İbn Asâkir, LXII, 104; İbn Kesîr, V, 188.

⁹⁰ Vâkıdî, I, 149; İbnü'l-Esîr, I, 594.

⁹¹ Vâkıdî, I, 149; İbn Hişâm, 542, 596; İbn Sa'd, VIII, 10; Zübeyrî, 255; Taberî, *Târîh*, II, 459; İbn Hazm, *Cemhere*, 126; İbn Asâkir, LXII, 104; İbnü'l-Esîr, I, 594; İbn Kesîr, V, 188.

⁹² İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 114; İbn Kuteybe, 155.

⁹³ 8/Enfâl, 31.

⁹⁴ Belâzurî, *Ensâb*, I, 126-127.

⁹⁵ Vâkıdî, I, 106-107.

Nadr'ın kardeşi Kuteyle, Nadr'ın ölümü üzerine bir şiir söylemiştir.⁹⁶ İbn Hişâm ve bazı kaynakların nakline göre Resulullah, "Şayet bu, katledilmeden önce bana varsaydı elbette onu korurdum." demiştir.⁹⁷

Sonuç

İslâm'ın Mekke döneminde, Mekkeli müşriklerin İslâm'a tepkileri ve onunla mücadele yöntemleri, sahip oldukları vasıflara göre farklılık arz etmiştir. Müslümanlara işkence etmek, onları hapsedmek, çeşitli maddi mahrumiyetler yaşatmak en yaygın olan mücadele yöntemleri olmakla birlikte bunlara genellikle, maddi güç, kaba kuvvet sahibi olanlar başvurmuşlardır. O toplumda kültür ve entelektüel birikimi ile temâyüz eden Nadr b. el-Hâris ise mücadelesini bu özelliklerini kullanmak suretiyle gerçekleştirmiş, kendi bireysel çabalarının yanı sıra müşriklere yol gösteren, taktik öğreten bir isim olmuştur. Hakkındaki rivâyetler, kendisinin Mekke toplumu üzerinde etkin bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır.

Nadr, tüccar olması nedeniyle sıklıkla gittiği Bizans ve İran topraklarından getirdiği hikâyeye ve efsaneleri, Kur'ân kıssalarının alternatif biçiminde sunarak, kıssaları etkisizleştirmeye ve sıradan birer hikâyeye gibi göstermeye çalışmıştır. Gece sohbetlerinde tarihî hikâyeler anlatma geleneğinin bulunduğu bir kültürde Nadr'ın ilk olmamakla beraber belki de profesyonel anlamda hikâyeye anlatan ilk isim olduğunu söylemek mümkündür.

Onun hikâyeler, şarkılar, müzik aletleri gibi dışarıdan getirdiği edebî ve sanatsal unsurlar İslâm öncesi dönemde Mekke'nin dış kültürel unsurlara açıklığının ve Hicaz'da uzak çevresinden yalıtılmış bir yaşam sürdürülmediğinin de en önemli göstergelerindendir. Ancak bu konuya ilişkin rivâyetlerde geçen ve Mekkelilerin Nadr'ın kendilerine öğrettiği şarkı, müzik aletlerini çalma ve getirdiği şarkıcı cariyelerden sonra bunları öğrendikleri veya edindikleri hususu abartılı anlatım olmalıdır. Zira bunların Mekke'de Nadr'dan önce de olduğu muhakkaktır.

Hakkında en fazla Kur'ân âyeti nâzil olan müşriklerden biri olan Nadr'ın ölüm şeklini de bir anlamda hayatta iken gerçekleştirdiği faaliyetler ve Müslümanlara zarar vermedeki etkinliği belirlemiş ve Bedir sonucunda ele geçirilen esirlerden öldürülen iki kişiden biri olmuştur.

⁹⁶ İbn Hişâm, 636; Zübeyrî, 255; İbn Abdirabbih, VI, 128; İbn Kesîr, V, 189.

⁹⁷ İbn Hişâm, 636; İbnü'l-Esîr, V, 302; VII, 235; İbn Kesîr, V, 190.

Kaynakça

- Âlûsî, Mahmûd Sükrü el-Bağdâdî (1270/1853), *Bülûğü'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâlî'l-Arab*, I-III, tsh: Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut tz.
- Arslantaş, Nuh, *Hiz. Muhammed Döneminde Yahudiler*, Kuramer Yay., İstanbul 2016.
- Aycan, İrfan, "Nadr b. Hâris", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 280-281.
- Belâzûrî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (279/892), *Futûhu'l-Buldân*, Şirketu Tab'î'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire 1901.
- , *Ensâbü'l-Eşrâf*, I-VII, thk: Muhammed Muhammed Tâmir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (458/1066), *Şuabu'l-İmân*, I-XIV, thk: Muhtar Ahmed en-Nedvî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003.
- Bozkurt, Nebi, "Müsâmere", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 75-76.
- Ebû Nuaym el-İsfehânî, Ahmed b. Abdullah b. İshak (403/1038), *Ma'rifetu's-Sahâbe*, I-VII, thk: Âdil b. Yusuf, Dâru'l-Vatan, Riyad 1998.
- Firdevsî, *Şahnâme*, çev: Necati Lugal, Kabalcı Yay., İstanbul 2005.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber el-Kurtubî (463/1071), *el-İstîâb fi Ma'rifeti Ashâb*, I-IV, thk: Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1992.
- İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed (327/939), *Kitâbu'l-Ikdî'l-Ferîd*, I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1404.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. Hibbetillâh b. Abdillâh (571/1175), *Târîhu Medîneti Dimeşk*, thk: Ebû Saîd Ömer b. Ğarâme el-Amrâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995-1999.
- İbn Ebî Hayseme, Ebû Bekr Ahmed b. Ebî Hayseme Züheyr b. Harb (279/892-93), *et-Târîhu'l-Kebîr –Târîhu İbn Ebî Hayseme–* I-IV, thk: Salâh b. Fethi Helel, Fâruku'l-Hadîse, Kahire 2006.
- İbn Ebî Üseybia, Ahmed b. Kâsım b. Halîfe (668/1270), *Uyûnu'l-Enbâ fi Tabakâti'l-Etîbbâ*, thk: Nizâr Rıza, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut, tz.
- İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm (456/1064), *Cevâmiu's-Sîre*, thk: İhsan Abbas, Dâru'l-Meârif, Mısır 1900.
- , *Cemheretu Ensâbi'l-Arab*, thk: Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Maârif, Kahire tz.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu'n-Nebevîyye*, thk: Mustafa es-Sakkâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhâfız Şelebi, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk 2005.
- İbn İshâk, Muhammed İshâk b. Yesâr (151/768), *Sîretu İbn İshâk*, thk: Muhammed Hamidullah, Matbaatu Muhammed el-Hâmis, Fas 1976.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureyşî (774/1372), *el-Bidâye ve'n- Nihâye*, I-XXI, thk: Abdullah b. Abdî'l-Muhsin et-Türkî, Dâru'l-Hicr, İmbâbe 1997.

- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî (276/889), *el-Meârif, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye*, Beyrut 2011.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Basrî (230/845), *Kitâbu't-Tabakâtî'l-Kebîr*, I-XI, thk: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 2012.
- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti Sahâbe*, I-VIII, thk, tlk: Ali Muhammed el-Muavviz-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut, 1414.
- Kılıç, Mustafa, "İslâm Kültür Tarihinde Mûsiki: Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar", *Ankara Üniv. İFD*, 1989, XXXI, 399-451.
- Korkmaz, Mehmet, *Zerdüşt Dini İnan Mitolojisi*, Alter Yay., Ankara 2013.
- Köşe, Abdullah, "Hâris b. Kelede", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 198-199.
- Mesûdî, Ebû Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali (346/957), *Murûcu'z-Zeheb ve Meâdinu'l-Cevher*, I-IV, thk: Afîf Nâyif, Dâru Sâdır, Beyrut 2010.
- Mukâtîl b. Süleymân (150/767), *Tefsîru Mukâtîl b. Süleymân*, I-V, thk: Abdullah Mahmud, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut 1423.
- Râzî, Fahrüddin, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXIII, çev: Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Cafer Sadık Doğru, Akçağ Yay., Ankara 1993.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr Celaluddîn es-Suyûtî (911/1505), *Dürri'l-Mensûr*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tz.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu't Taberî*, I-XI, thk., Dâru't-Turâs, Beyrut 1387.
- , *Tefsîru't-Taberî Câmî'u'l-Beyân an Tevîli'l-Kur'ân*, I-XXIV, thk: Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2000.
- Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar –Şahıslar Mitolojisi–*, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed (468/1076), *Esbâb-ı Nuzûlü'l-Kur'ân*, thk: Kemal Besyûnî Zeğlûl, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1991.
- Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbu'l-Meğâzî*, I-III, thk: Marsden Jones, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut 1989.
- Watt, W. Montgomery, *Hiz. Muhammed Medine'de*, çev: Süleyman Kalkan, Kuramer Yay., İstanbul 2016.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, sad: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli vd., Azim Yay., İstanbul tz.
- Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İstanbul 2006.
- Zübeyrî, Ebû Abdillâh Musab b. Abdillâh b. el-Musa (236/850), *Kitâbu Nesebi Kureys*, nşr, tsh, tlk: E. Levi Provencal, Dâru'l-Meârif, Kahire tz.